

Schiermonnikoog

recreatie in een Nationaal Park

ALBERT KLEIN TANK EN BERT DE WIT

Schiermonnikoog is het eerste gebied in Nederland dat door de Rijksoverheid als Nationaal Park is bestempeld. Dit gebeurde al in 1983. De status Nationaal Park houdt voor een gebied in dat van rijkswege natuurbehoud en -ontwikkeling het hoofddoel van het beleid is en dat recreatie daarop moet worden afgestemd. Volgens de Nota "Nationale Parken" uit 1975 zou dit voor Schiermonnikoog geen problemen met zich meebrengen.

De relatie tussen natuur en recreatie vormde het centrale thema voor een studiegroep van de Raad voor het Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO), die in juni gedurende enkele dagen voor een excursie op het eiland verbleef. Tijdens deze excursie is van gedachten gewisseld met dhr. de Vries van de gemeente Schiermonnikoog en tevens sekretaris van het Overlegorgaan Nationaal Park, dhr. de Koning eveneens van het Overlegorgaan, dhr. Heg van de Rijksuniversiteit Groningen en met dhr. Verbij van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

motivatie om een visie op te stellen over het beheer van het Nationaal Park, gebaseerd op het bereiken van optimale natuurwaarden. In die visie werd o.a. voorgesteld de frequentie van de bootverbinding met het vasteland te verlagen, zomerhuisjes te saneren en bos uit de duinen te verwijderen. Bij de 900 eilandbewoners kwamen deze voorstellen hard aan omdat zij voor 80% van hun inkomsten afhankelijk zijn van de recreatie, die door deze maatregelen in hun ogen bijna onmogelijk werd gemaakt. Het plan ging van tafel en er werd gewerkt aan een nieuwe visie. Dit gebeurde aanvankelijk in opdracht van de overheid door een extern bureau, maar later kwam er belangrijke inspraak van de natuurbeschermers, ondernemers, strandjutters en landbouwers van het eiland. Samen met de overheid verenigden zij zich in het Overlegorgaan Nationaal Park. De nieuwe en breed gedragen visie (verwoord in het beheers- en inrichtingsplan) kwam er in 1988, maar bij natuurbeschermers (o.a. de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenvereniging) bestaan twijfels over de garanties die zijn ingebouwd om de recreatie niet te laten ontsporen ten koste van de natuur.

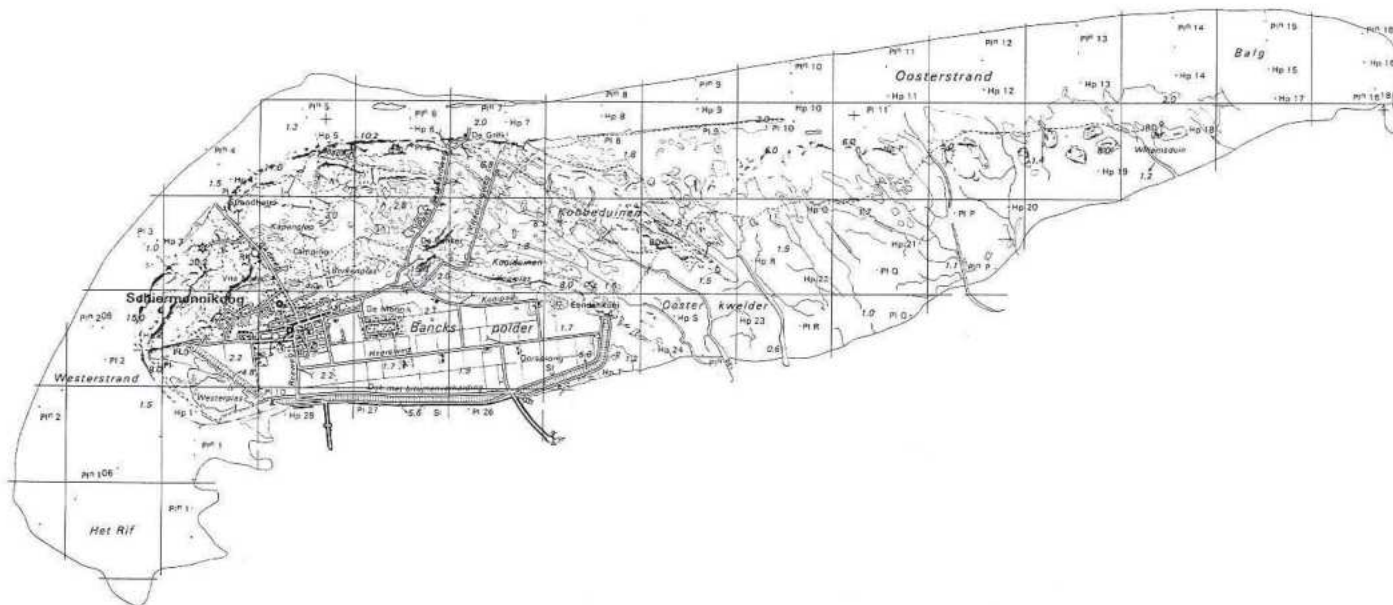
Achtergrond

Vrijwel het gehele eiland Schiermonnikoog is officieel Nationaal Park (kaart: Topografische Dienst).

In 1983 is, met uitzondering van het dorp en de landbouwpolder, het gehele eiland aangewezen als Nationaal Park. Die status was in die tijd een extra

Betekenis van het Nationaal Park

De winst die de status van Nationaal Park voor Schiermonnikoog oplevert, is om diverse redenen

In delen van de duinen en de kwelders wordt door Natuurmonumenten sinds enige tijd een beweidingsexperiment uitgevoerd (foto: Marc Janssen).

groot. Ten eerste is er voor het eiland een visie opgesteld t.a.v. de ontwikkeling van de natuur en de gebruiksfuncties (recreatie, waterwinning, landbouw, etc.). De overheid is gebonden aan de voorstellen die op grond van deze visie zijn weergegeven in het beheers- en inrichtingsplan. Voor de gemeente is het een prachtige mogelijkheid om allerlei belangen op elkaar af te stemmen. De gemeente heeft daarbij de steun van de bevolking die immers actief meehielp bij het opstellen van de visie. Bovendien verhoogt het de bekendheid van het eiland zowel nationaal als internationaal. Tenslotte is er jaarlijks f400.000,- beschikbaar voor allerlei maatregelen en onderzoek.

Beheer en onderzoek

Sinds enige tijd heeft Natuurmonumenten het Nationaal Park Schiermonnikoog in beheer. Rijkswaterstaat beheert alleen de waterkering in de kustzone. Na 1967 is Rijkswaterstaat op het oostelijk deel van het eiland (ten oosten van paal 10) opgehouden met het onderhoud aan de duinen. Dit betekent dat natuurlijke processen als duinvorming, verstuing en met name de afbraak van een vroeger aangelegde stuifdijk daar weer hun gang kunnen gaan. In delen van de duinen en de kwelders wordt door Natuurmonumenten sinds enige tijd een beweidingsexperiment uitgevoerd. Het doel van dit experiment is verruiging van de vegetatie tegen te gaan. Gekozen is daarbij voor "gewone" koeien die met schrikdraad zijn ingerasterd. De reden hiervoor is dat "gewone" koeien goedkoper zijn dan de Heckrunders waaraan in eerste instantie werd gedacht.

In de rustige delen van Schiermonnikoog broeden op het strand nog Scholeksters (foto: Marc Janssen).

Nagegaan zal worden wat precies de effecten van begrazing op de vegetatie zijn.

Op het eiland wordt ook nog actief gejaagd. Over de jacht zal binnenkort een discussie worden gehouden tussen beheerders en eilandbewoners. De inzet daarvan is het streven om alleen nog beheersjacht toe te staan.

Scholeksters

Vanuit het station "de Herdershut", gelegen aan de rand van de kwelder, doet de Rijksuniversiteit Groningen o.a. onderzoek aan Scholeksters. Het onderzoek aan de Scholeksterkolonie, die ca. 80 paartjes omvat, wordt vanuit drie observatiehutten verricht. Opvallende konklusie van dit onderzoek is dat binnen de kolonie de start van de broedtijd een spreiding vertoont van enkele weken, onafhankelijk van seizoensinvloeden. Er lijkt sprake van een soort spreiding van het risico voor de populatie: mocht de voortplanting van de vroege broeders mislukken, dan zijn er altijd nog de latere broeders. Door de overbevising van kokkels en mosselen verslechtert de voedselsituatie voor de vogels de laatste jaren steeds verder. Onderzoekers op het eiland hebben vorig jaar al gewaarschuwd tegen de negatieve gevolgen daarvan voor de Eidereendpopulatie van Schiermonnikoog. Deze populatie is in 1991 flink uitgedund door voedselgebrek. Daarnaast doet de Rijksuniversiteit ook ekologisch onderzoek aan orchideeën. Op het eiland komen naast de Wespenorchis ook de Vleeskleurige en de Rietorchis voor in de voedselarme duinvaleien met zoet grondwater. Door selectief te maaien probeert Natuurmonumenten ervoor te zorgen dat het oppervlak met korte vegetatie in deze waardevolle valleien jaarlijks iets groter wordt, en dat hun toegankelijkheid vanaf de paden laag is.

Verdroging

Door de waterwinning in het duingebied en door grondwaterpeilverlaging in de landbouwpolder in het zuid-westelijk deel van het eiland treedt in toenemende mate verdroging op, zij het dat sedert 1974 die trend zich door stabilisatie van de verblijfsrecreatie steeds minder snel heeft doorgezet. Hydro-ekologisch onderzoek op het eiland wijst erop dat momenteel niet zozeer het konsumptief waterverbruik de boosdoener van verdroging is, maar de verruiging van de vegetatie. Verruiging die wordt veroorzaakt door menselijke activiteiten (o.a. verzuring en vermesting), leidt tot toename van de verdamping, niet alleen door planten maar vooral ook door de bomen in het dennenbos in het duin. Naast stabiliseren van het waterverbruik moet daarom verruiging van duinterreinen worden tegengegaan. Om ondanks de complexiteit toch zo goed mogelijk om te gaan met het verdrogingsprobleem is men gestart met een project "integraal waterbeheer". Onderdeel daarvan is een proefproject waarbij het polderwaterpeil wordt verhoogd. De boeren worden daarmee tevens naar een natuurvriendelijker beheer bewogen (via bijv. een ander maairegiem of het juist "niets-doen" e.d.). Zij zullen in de toekomst hun inkomsten waarschijnlijk toch moeten halen uit een combinatie van extensieve landbouw, beheersovereenkomsten en in toenemende mate uit recreatie. De daarvoor benodigde omschakeling is echter niet eenvoudig omdat de boeren in belangrijke mate afhankelijk zijn van elkaar wat betreft gezamenlijke import en afzet van

Natuurmonumenten probeert de orchideeën te behouden door een actief maai-beheer (foto: Marc Janssen).

produkten. Een ander onderdeel van het proefproject is het gebruik van de Westerplas als opslagplaats voor (regen)water.

Recreatie

Zoals in de inleiding is opgemerkt, moet de recreatie op Schiermonnikoog, gezien de status van Nationaal Park, primair zijn gericht op de natuur. Er is dus geen plaats voor pretparken en andere grote publiekstrekkingen. Toch is er in de praktijk op het eiland niet alleen maar sprake van extensieve recreatie. Er bestaat een zekere mate van zonering, waarbij het eiland grofweg kan worden verdeeld in twee delen: 3/4 voor extensieve recreatie en 1/4 voor de meer intensieve vormen. Intensieve recreatie vindt plaats in het gebied rond het dorp, de recreatieplas (Berkenplas), het dennenbos in de duinen en het aangrenzende strand. Alleen naar dit deel bestaan directe busverbindingen vanaf de boot. Vanaf het dorp naar het oosten wordt de recreatie steeds extensiever, wat blijkt uit o.a. het afnemend aantal fietspaden. De oostelijke punt van het eiland is slechts te voet bereikbaar. Kwetsbare gebieden, waaronder de vochtige duinvalleien, zijn gedeeltelijk afgesloten.

Opvallend is dat bij vogels soms sprake lijkt van gewinning aan de extensieve recreatie. Een voorbeeld hiervan is een Blauwe kiekendief die broedt op korte afstand van één van de vele fietspaden op het eiland. Op het eiland broedden dit jaar 5 paar Blauwe kiekendieven en meer dan 20 paar Bruine kiekendieven.

Er zijn plannen om enkele "recreatiesteunpunten" te verbeteren. Zo worden bijvoorbeeld informatiepanelen geplaatst bij de Kobbenduinen en komt in het daar aanwezige baken een uitkijkpost. De Kobbenduinen zijn namelijk het meest oostelijke punt, tot waar men in het broedseizoen mag komen. Een andere maatregel is, dat toegang tot het duingebied op het oostende van het eiland (het Willemssduin) en de tussenliggende kwelders met vogelkolonies tussen 15 maart en 15 juli alleen beperkt mogelijk is in excursie-verband, georganiseerd door Natuurmonumenten. Na 15 juli zijn de gebieden weer vrij toegankelijk, omdat de eilandbewoners een soort traditie hebben om na 15 juli vanaf het baken op de Kobbenduinen, dwars door de kwelder, naar het andere baken op het Willemssduin te trekken.

Ook zijn er plannen met het hoogste punt van het eiland. Dat is geen duintop maar een bunker, die in de Tweede Wereldoorlog is gebouwd door de Duitse Wehrmacht als onderdeel van een waarschuwingssysteem. De bunker ligt op 26 meter boven zeeniveau. Natuurmonumenten is van plan er door enige aanpassingen een voor recreanten aantrekkelijker uitkijkpost van te maken.

Tenslotte is in een kleurrijk geverfd pand in het dorp, vlak bij de oude vuurtoren, het bezoekerscentrum gevestigd. Het bezoekerscentrum geeft veel informatie over het ontstaan en de natuur van het eiland.

Omdat Schiermonnikoog een eiland is, is de dagen verblijfsrecreatie er goed te reguleren. Daar komt bij dat bezoekers hun auto's niet mee kunnen nemen op de boot. Er zijn nu 5500 overnachtingsplaatsen verdeeld over hotels, pensions, zomerhuisjes, een camping en kampeerboerderijen. Op topdagen worden er per dag tussen de 2000 en 2500 mensen per boot naar het eiland overgezet. Dat het aantal recreanten niet onbeperkt toeneemt, is van

groot belang. Dat is niet omdat het strand of het dorp de recreantenstroom niet kan verwerken, maar omdat er een direct verband is tussen de drukte op het strand en de schade in de duinen. De badgasten blijken bij een weersomslag (bijvoorbeeld een regenbui) massaal beschutting te zoeken in de kwetsbare duinvalleien.

Een nieuw probleem is dat door de verlenging van het vakantie seizoen en door het toenemend aantal lange (ADV-)weekeinden de verstoring van de natuur op het eiland vaker optreedt. Met name door de toenemende drukte in het voorjaar worden de broedvogels vaker verstoord.

Een volgend probleem lijkt op te doemen, nu de exploitant van de veerboten de capaciteit van de boten wil vergroten om de wachttijden te verkorten. Gevreest wordt dat daarmee ook het aantal recreanten zal toenemen, wat vanuit natuur-oogpunt duidelijk ongewenst is. De twijfels over het ontspreken van de recreatie ten koste van de natuur blijken, ondanks het beheers- en inrichtingsplan, dus toch gegrond. Het is daarom van groot belang dat zo spoedig mogelijk, aanvullend op dit plan, een lange-termijn-recreatieplan wordt opgesteld dat de steun heeft van het Overlegorgaan. Anders zal het sluipend proces van toenemende recreatie de natuurwaarden doen verdwijnen, op basis waarvan het Nationaal Park is ingesteld. De nadruk zal in het plan moeten liggen op de lange termijn, omdat men - zoals overal elders - geneigd is de persoonlijke economische voordelen van recreatie op de korte termijn hoger te waarderen dan de collectieve nadelen (schade aan de natuur) op de lange termijn. Een dergelijk plan wordt momenteel door het Overlegorgaan voorbereid.

Albert Klein Tank en Bert de Wit zijn werkzaam bij de Raad voor het Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO), Rijswijk.